

**АКАДЕМИК ВЛАДИМИР ГЕОРГИЕВ И ИНДОЕВРОПЕЙСКОТО
ЕЗИКОЗНАНИЕ – ПОГЛЕД ОТ НОВОТО СТОЛЕТИЕ**

БИЛЯНА МИХАЙЛОВА

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

bilydim@gmail.com

**ACADEMICIAN VLADIMIR GEORGIEV AND INDO-EUROPEAN
LINGUISTICS – A LOOK BACK FROM THE NEW CENTURY**

BILYANA MIHAYLOVA

SOFIA UNIVERSITY “ST. KLIMENT OHRIDSKI”

bilydim@gmail.com

The article reviews some of Vladimir Georgiev's main contributions to Indo-European linguistics from a contemporary point of view. First of all, I present his concept of the bipartition of the Indo-European gutturals. Vladimir Georgiev believed that velars and labio-velars existed in the proto-language, while palatals developed in the so-called *satəm* languages as a result of palatalization. One of the most significant arguments in support of this thesis is the irregular alternations of sibilant/affricate and velar in the same root in Baltic and Slavic languages. In contemporary Indo-European linguistics, however, the Neogrammarian thesis of three guttural series has been re-established in light of new facts – triple reflexes of the gutturals in the Anatolian languages. I also consider one of the main contributions made by V. Georgiev in the field of Indo-European verbal morphology: his view about the rise of the *-eh₃* conjugation. His contributions to the decipherment of the Linear A and B are also mentioned. Further, I pay particular attention to the theory of the Pelasgian language, arguing that the Pelasgian theory is based on a small but sufficient corpus of words that show coherent complex of common phonetic features, suggesting that most likely they belong to one and the same language. Georgiev's contributions to the reconstruction of Paleo-Balkan languages, especially Thracian, are emphasized, as well. I then discuss his opinion that until the VIII–IX c. there was no *o* sound in Proto-Slavic but a correlation short *a*: long *ā*. Nowadays, this view is commonly accepted in Slavic linguistics. In conclusion, I present Georgiev's concept of language laws, which in his opinion do not differ in nature from natural laws.

Keywords: Vladimir Georgiev, contributions, Indo-European linguistics

Владимир Георгиев (1908–1986) е един от най-значимите и всепризнати български езиковеди. Учен с изключителна ерудиция, необикновен замах и смелост, той нерядко е изкушен от сложни и заплетени въпроси в езикознанието. Вл. Георгиев предлага редица новаторски хипотези, които

често се оказват в центъра на разгорещени научни дебати. За признанието и уважението на неговите колеги от цяла Европа говори членството му в редица чужди академии, университети и други научни организации (вж. Асенова/Asenova 2018), както и участието му в десетки научни форуми от най-висок ранг.

Забележителен е отзвукът сред международната научна общност, който предизвиква появата на неговите трудове. Докторската му дисертация, озаглавена *Отрицателната заповед в гръцки, латински, български, старориндийски и инюнктивът* (Георгиев/Georgiev 1934)¹ е посрещната положително от редица бележити индоевропеисти и елинисти като А. Дебрунер, Ф. Шпехт, Дж. Бонфанте, П. Кречмер. Сам патриархът на френското езиковедие А. Мейе публикува положителен и окуражителен отзив (Meillet 1935), в който оценява труда като полезен и точен и посочва като основен негов принос това, че е аргумент срещу несъстоятелната идея на К. Бругман за съществуването на наклонение инюнктив в индоевропейския праезик.

А ето думите, с които започва рецензията си за *Introduction to the History of the Indo-European Languages* руският езиковед Юрий Откупщиков:

„Вече половин век знаменитият български учен акад. Вл. И. Георгиев е главният „смутител на спокойствието“ в индоевропейското езиковедие. Неговите далеч невинаги безспорни, но винаги ярки, неочаквани и оригинални идеи постоянно предизвикват ожесточени спорове, вливайки жива струя в много както стари, традиционни, така и в нови проблеми на индоевропеистиката“ (Откупщиков/Otkupshchikov 1982: 19).

Книгата *Introduction to the History of the Indo-European Languages* е публикувана през 1981 г. (Georgiev 1981) и представлява синтез на основните идеи на Вл. Георгиев в областта на индоевропейското езиковедие. Тя е ревизирано и допълнено издание на две по-ранни проучвания: *Исследования по сравнително-историческому языкознанию* (Георгиев/Georgiev 1958) и *Introduzione alla storia delle lingue indeuropee* (Georgiev 1966).

Една от основните тези на големия български езиковед, изложена тук и във връзка с диалектното членение на индоевропейските езици, е тази за двудялбата на гутуралите.

Вл. Георгиев публикува първото си изследване за индоевропейските гутурали още през 1932 г. Според него в праезика, поне в последния стадий преди разпадането му на езикови групи, съществуват два реда – лабиовелари и велари, а африкатите и сибилантите в някои индоевропейски езици възникват независимо в резултат от палатализация пред предна гласна (Georgiev 1981: 50).² Това схващане той защитава ревностно и последователно в продължение на пет десетилетия. В подкрепа на тезата си посочва, че езици от т.нар. тип *centum* в един момент от развитието си също показват тенденция към палатализиране. Такъв е случаят с латинския език, чиито „наследници“ са палатализиращи в по-голямата си част. В

този смисъл е по-обосновано да се говори за палатализиращи и непалатализиращи езици, което според българския учен обезсмисля старото диалектно деление на *centum* и *satəm* езици. Отхвърлянето на тази традиционна за индоевропейското езиковедство изоглоса е от изключително значение за индоевропейската диалектология, смущавана вече от факта, че в най-източния край на *satəm* ареала са локализирани новоразчетените в началото на XX в. тохарски езици, показващи *centum* рефлексии. От такъв тип се оказва и хетският език, намиращ се на югозападната граница на *satəm* ареала и граничещ с гръцкия. Става ясно, че това е по-скоро ареално явление, отколкото филогенетично деление и това позволява да бъде обяснена очевидната близост между германските езици (с *centum* рефлексии) и балтославянските (със *satəm* рефлексии) (вж. напр. Риков/Rikov 1993: 68).

Концепцията на Вл. Георгиев за двата реда гутурали в индоевропейския праезик обяснява успешно и просто т.нар. *Gutturalwechsel* в балтийските и славянските езици: в редица корени е засвидетелствано редуване на сибилант/африкат и велар като отражение на индоевропейските палатали. Различните изследователи изброяват между 30 и 70 корена, показващи „неправилни“ отражения на дорсалите. Ето някои от най-типичните примери:

- бълг. *крава*, лит. *kárvė* / бълг. *сърна*, лит. *stirna*, латв. *sirna* < ие. **ker-* ‘рог’;
- лит. *klausyti* / стб. *слышати* < ие. **klew-* ‘слушам’;
- стб. *градъ*, бълг. *град*, рус. *город* / стинд. *grhá-* ‘жилище’, лит. *žaiřdas*, стпрус. *sardis* ‘ограда’, стб. *жрьдъ*, рус. диал. *зород* < ие. **g^herd^h-* ‘ограждам, оградено място’;
- стб. *гъсь*, бълг. *гъс-ка*, рус. *гусь* / стпрус. *sansy*, лит. *žąsis*, латв. *zòss* < ие. **ghans-*;
- стб. *врѣгъ*, бълг. *бряг*, рус. *берег* / стинд. *bṛhánt-*, авест. *bərəzant* ‘висок’ < ие. **b^herǵ^h-* ‘висок, височина’;
- лит. *pėkus*, стпрус. *peckus* / стинд. *paśú-* < ие. **peku* ‘добитък’;
- стб. *коса* / стинд. *śásati* ‘режа’ < ие. **kes-* ‘режа’;
- лит. *akmuõ*, латв. *akmens* ‘камък’, лит. *akúotas* ‘осил’, бълг. *камък* / стинд. *áśman-*, лит. *ařmiõ* ‘острие’, лит. *ařtrùs* ‘остър’, стб. *остръ* от ие. корен **h₂ek-* ‘остър’;
- стпрус. *gīrbīn* ‘число’: стб. *жрѣвни* ‘жребий’, струс. *жрѣвни* ‘резбарски мотив’ (ие. **gerb^h-* ‘дълбая’).

Лингвистите предлагат различни теории³, опитвайки се да обяснят неправилните редувания: фонетични промени, заемки от *centum* език, заемки от непознат субстратен или суперстратен *centum* език, незасвидетелстван протобалтославянски кентумен диалект⁴. Нито една от тях обаче не е в състояние да предложи цялостно решение на проблема.

Вл. Георгиев смята, че тези редувания са един от най-значимите аргументи в полза на теорията за два гутурални реда. Според него те се обясняват с позиционно обусловена палатализация, която в някои случаи води до „раздвояване на корена“. Той обаче подчертава, че правилните резултати от палатализацията са запазени само когато думите остават изолирани, т.е. не принадлежат на някаква система. В противен случай те са подложени на действието на тенденцията за унификация на аломорфите (Georgiev 1981: 52–54).

От друга страна, Кортлант (Kortlandt 1978) определя следните фонетични позиции, в които настъпва депалатализация в балтославянските езици: след *s*, пред *u*, *r*, *m*, *n*, както и пред *l*, намиращо се пред предни гласни. Матасович (Matasović 2008: 86) формулира по-общо правило: депалатализацията на палатовеларите настъпва пред сонант в позиция пред гласна от задния ред $K' > K/_R V^{\text{задни}}$. Идеите за непознат субстрат и балтославянски диалект от типа *centum*, разбира се, са напълно недоказуеми и спекулативни. В крайна сметка, както отбелязва и Хенинг Андерсен (Andersen 2003: 57), нищо не изключва възможността двойните рефлексии на гутуралите да се дължат на различни причини: в някои случаи на вътрешно развитие по силата на фонетични закономерности, в други – да са заемки от *centum* език, като например праслав. **korva* ‘крава’, която се обяснява най-добре като заемка от пракелт. *caravos* ‘елен’ (ЭССЯ/ESSIA 1984: 110).

Предимството на Георгиевата теза е в нейната простота и икономичност, както отбелязва Дж. Пълтни, тъй като обяснява голямо количество факти (Poultney 1968: 336).

В годините, в които се появяват трудовете на Вл. Георгиев, посветени на този проблем, неговата теза е общоприета в индоевропейското езиковедие. Напоследък обаче концепцията за три реда индоевропейски гутурали отново печели много привърженици основно благодарение на факта, че в някои езици се откриват свидетелства за наличие на три гутурални реда. Още Холгер Педерсен изказва тази идея за албански (Pedersen 1900)⁵, но ключов аргумент са тройните отражения в ликийски и лидийски (Melchert 2012).

Според една от осъвременените интерпретации на младограматическата хипотеза първоначалните два реда са били $/*k/$ и $/*k^w/$, като опозицията е била не по място на учленение, а по признака лабиализуваност – нелабиализуваност. $/*k/$ се проявява като два алофона – „чистия“ велар $/*k/$, който се учленява по-назад на мекото небце, и предния велар (палатовелар) $/*k^l/$, реализиращ се най-вече в позиция пред предни гласни и $*y$. Фонемното разцепване, довело до фонологизацията на предните велари, се е извършило в праезика (Melchert 2012). В такъв случай още преди разпадането на индоевропейската езикова общност е съществувала тричленна опозиция $/*k^l/$, $/*k/$ и $/*k^w/$. Така всъщност се връщаме в изходно положение

ние до младограматическата теза на Беценбергер, Остхоф и Бругман за три реда гутурали, *но с уговорката, че най-вероятно тричленното противопоставяне се проявява в ограничен брой примери, като при това в много случаи се запазва предишната комплементарна дистрибуция*, което е типично в случай на фонемно разцепване (Melchert 2012: 206).⁶

Приемането на три гутурални реда в резултат на преосмислянето и появата на нови факти се нуждае и от ново обяснение на *centum – satəm* изоглосата. Американският лингвист Андрю Силър смята, че *развитието на сибиланти от палатални оклузиви е еднократен процес, чиито резултати са унаследени в цялата група satəm* (Sihler 1995: 154). Според него разпределението на двата клона – иновативните *satəm* езици в централната област, заобиколени от три страни от езиците *centum*, е класическо за лингвистичната география: реликтите от по-старо състояние са запазени в периферните езици, разделени помежду си от централно разположен иновиращ ареал⁷ (Sihler 1995: 152).

От началото на 70-те години на ХХ в. Вл. Георгиев се занимава изключително интензивно с проблеми на глаголната морфология, както и с въпроса за възникването на глаголните категории в индоевропейските езици. Той предлага оригинално решение за произхода на индоевропейското тематично спрежение, което според него първоначално е било атематично, каквото е спрежението на *-mi* (*Die Entstehung der indoeuropäischen Verbalkategorien*) (Georgiev 1975). Тематичната гласна се появява в резултат на морфемно преразлагане на формите за 1, 2, 3 л. ед.ч. и 3 л. мн.ч. Така ученият предлага следната първоначална парадигма:

CéC-eh ₃	CéC-mes
CéC-ey _s	CéC-te
CéC-ey	CéC-onti (-ŋti)

В такъв случай характерните черти на този тип са: 1. Специфични лични окончания поне за ед.ч., актив; 2. Пълна степен на коренния вокализъм в цялата парадигма; 3. Ударение върху корена в ед.ч. и мн.ч., актив, сег.вр. Архаични атематични форми от спрежението *-eh₃* са гр. *φέρτε*, лат. *ferre* (имп., 2 л. мн.ч.), стинд. *bhárti*, лат. *fert* (сег.вр., акт., 3 л. ед.ч.), стинд. *śáye*, гр. *κείει* ‘лежи’ < ие. **key-ey* (сег.вр., 3 л. ед.ч.). Въз основа на тази концепция на Вл. Георгиев неговият ученик Г. Риков предлага обяснение за произхода на индоевропейските протеродинамични глаголи – един от трудните въпроси в индоевропейската морфология (Rikov 1986; Rikov 1987).

Изследванията на хетолувийските езици заемат важно място в научното творчество на Вл. Георгиев. От една страна, неговите анализи в тази област са свързани с решаване на проблеми на сравнителната граматика на

индоевропейските езици. От друга страна, той има важни приноси в областта на фонетиката, именната и глаголната система. Публикациите му за ларингалната теория имат важно значение за утвърждаването ѝ, а приносите по конкретни въпроси на анатолийската етимологията се цитират и до днес от етимологичните речници.⁸

Ученият се занимава с енигматичния етруски език, който според преобладаващото мнение днес се смята за принадлежащ към тиренското езиково семейство заедно с ретския и лемноския. Според Вл. Георгиев, който предлага дешифровка на етруския, този език е късен хетски диалект.

Владимир Георгиев е винаги в центъра на най-актуалните научни дискусии. Един от най-щекотливите въпроси на индоевропеистиката и елинистиката от началото до средата на ХХ век е разчитането на линейните писма А и Б. Опирайки се на сравнително-историческия метод, т.е. на сравнения със знаци от други писмености (най-вече от кипърския силабарий, но и от финикийската писменост, и от анатолийски), той се опитва да разчете линейното писмо Б и през 1949 г. публикува две обширни студии: *Le déchiffrement des inscriptions minoennes* (Georgiev 1949) и *Inscriptions minoennes quasi-bilingues* (Georgiev 1950). Духовете са разбунени. Самоувереността и научната дързост на Вл. Георгиев, който категорично заявява, че минойският език е окончателно дешифриран, смущават за пореден път подредения свят на класическата филология. Отзивът е огромен – над петнайсет рецензии, повечето от които критични (сред тях тези на А. Кобър, М. Лъжон, П. Дьомарн, Дж. Л. Майърс, Е. Бенет). Дж. Чадуик добронамерено определя опитите за разчитане на Вл. Георгиев като „находчива смесица от лингвистични елементи, които наподобяват гръцкия език, когато това е в съгласие с целите му, и други езици (най-вече предгръцки елементи – бел. моя – Б.М.), когато не е“ (Chadwick 1970: 27). Но докато Вентрис първоначално е търсил родство например с етруския, българският учен вече е предусетил, че става въпрос за форма на гръцкия език. Тук ясно се откроява ролята на българския езиковед като един от двигателите на развитието на индоевропеистиката през ХХ в. – винаги търсещ, зареден с ентузиазъм и научна смелост, разчупващ преградите, изключително ерудиран и находчив, без страх да променя своите собствени възгледи. Неслучайно големият френски елинист М. Лъжон завършва така рецензията си за *Introduzione alla storia delle lingue indeuropee*: „même s'il est plus d'une fois imprudent, l'ouvrage de V. Georgiev est stimulant“ (макар нередко да е непредпазлив, трудът на Вл. Георгиев е стимулиращ) (Lejeune 1966).

След разчитането на линейното писмо Б въз основа на математически и логико-комбинаторни методи от Вентрис и Чадуик през 1952 г. Вл. Георгиев е един от първите учени в света, които приемат посрещнатата със скептицизъм дешифровка. Интересен факт е, че когато Майкъл Вентрис започва работата си, той изпраща писма въпросници до дванайсет учени с

международна репутация, работещи по линеарите. Един от тях е Владимир Георгиев (Chadwick 1970: 47–48). Скоро след разчитането на линеар Б българският изследовател публикува речник на крито-микенските надписи (*Lexique des inscriptions créto-mycéniennes*) (Georgiev 1955a), *Supplément au lexique des inscriptions créto-mycéniennes* (Georgiev 1955b), *Second supplément au lexique des inscriptions créto-mycéniennes* (Georgiev 1956a) и представя своята теория за крито-микенското койне (*La koïne créto-mycénienne*) (Georgiev 1956b), която се приема и поддържа с известни модификации от редица микенолози (А. Бартонек, Л. Палмър, Ив Дюю). Прави и опити за разчитането на линейното писмо А, като твърди, че надписите от Агия Триада са на гръцки диалект, а останалите – на западен хетолувийски диалект (*Les deux langues des inscriptions crétoises en linéaire A*) (Georgiev 1963). И до днес линейното писмо А остава неразчетено, макар много от знаците да имат еквивалент в линейното писмо Б. Когато обаче им бъде приписана съответната фонетична стойност, се получават думи, които не съществуват в нито един познат език. Затова и опитите за разчитане през последните 70 години свързват писмото с етруски, лувийски, ликийски, семитски, финикийски и в крайна сметка с непознат индоевропейски език, в който се откриват сродни думи с гръцки, санскрит, хетски и латински.

Владимир Георгиев е един от най-изтъкнатите изследователи на палеобалканските езици. Теорията му за пеласгийския език предизвиква полюсни реакции в научните среди. През 1941 и 1945 г. той публикува двете части на изследването си *Предгръцко езикознание (Vorgriechische Sprachwissenschaft)* (Georgiev 1941; Georgiev 1945), където се стреми да докаже, че голяма част от гръцката лексика и топонимия, считана за етимологически неясна и обяснявана като неиндоевропейска, е наследена от изчезнал индоевропейски език. Българският учен разглежда думи в гръцкия език, които не отговарят на законите на историческата му фонетика, и ги сравнява с думи от други индоевропейски езици, като по този начин извежда сигурни етимологии и установява законите на новооткрития незасвидетелстван език.

Основните фонетични черти на новооткрития от Вл. Георгиев език (Georgiev 1981: 100) са: ие. *o > пел. a; ие. *r, *j, *ŋ, *ŋ > пел. ur/or, ul/ol, um/om, ur/ol; действие на закона на Грасман; придвижване на съгласните, следващо хронологично действието на закона на Грасман (MA > M, M > T, T > TA); запазване на ие. *s в начална позиция пред гласна или между гласни; ие. *s_μ- пред гласна > пел. s-; палатализация на веларите пред предна гласна; делабиализация на лабиовеларите; ие. *ei > пел. ī.

Към лексиката на този език с много голяма вероятност принадлежат: ἄμβων ‘изпъкналост, възвишение’, ἀτέμβω ‘измъчвам’, ἔτρος ‘каша’, θάλα-

μος ‘вътрешна стая’, *κῆρυξ* ‘сила’, *ὄμβρος* ‘проливен дъжд’, *πύνδαξ* ‘дъно на съд’, *πύργος* ‘кула’, *σέλας* ‘слънчева светлина’, *σῆγῆ* ‘мълчание’, *σῦς* ‘свина’, *ταχύς* ‘бърз’, *τύμβος* ‘гроб, надгробна плоча’, *τύρσις* ‘кула’.⁹

Наличието на езикови остатъци от неиндоевропейски произход на Балканите, както и в цяла Европа не бива да бъде отричано. Но тяхното откриване в индоевропейските езици се сблъсква с методологически трудности.

През последните десетилетия пеласгийската теория на Вл. Георгиев е несправедливо пренебрегвана и охулвана. Р. С. П. Бекес пише в главата, озаглавена „Предгръцките заемки в гръцкия език“, от най-новия етимологичен речник на гръцкия език: „Пеласгийската теория нанесе много вреди и е време да я забравим“ (GED XVI).¹⁰

Бекес, следвайки разработките на Койпер и Фурне, се опитва да докаже съществуването на неиндоевропейски субстрат – един или няколко тясно свързани езика или диалекта. Той анализира гръцки думи, които показват отклонения от нормите на индоевропейската фонетика и словообразуване, за да докаже, че не става въпрос за хаотични особености, а за фонетични и морфологични характеристики, които се повтарят последователно и свидетелстват за структура, която е различна от тази на индоевропейските езици.

Реконструкцията на непознат неиндоевропейски субстратен език (езици) трябва да бъде взета предвид, понеже дава възможност за обяснение на голям корпус от думи без етимология. Впрочем по-голямата част от критиките, отправени към Георгиевата теория, могат да бъдат отнесени и към тази на Бекес. Но трябва да признаем, че възстановяването на език от неизвестно езиково семейство изглежда много по-хипотетично и произволно, отколкото реконструкцията на пеласгийския език, който притежава богата база за сравнение – индоевропейския езиков фонд. Пеласгийският език притежава закони, той е система, макар и не така подкрепена фактически като засвидетелстваните езици. Методът на Вл. Георгиев, без съмнение, е новаторски, но през годините бива до известна степен компрометиран от необуздания размах на етимологичната фантазия на неговите привърженици. Все пак това не разрушава фундамента на Георгиевата теория за съществуването на пеласгийски език, понеже и собствено гръцките етимологии понякога са невероятни, но въпреки това гръцки език има. Смятам, че единственият убедителен аргумент срещу „пеласгийската теория“ могат да бъдат нови и убедителни обяснения, които да заменят пеласгийските етимологии, считани за сигурни или твърде вероятни. След внимателен анализ на наличния материал можем да заключим, че предгръцките заемки в апелативната лексика, показващи индоевропейски модел на словообразуване, са много оскъдни. Някои от тях е възможно да принадлежат не на

субстратния език, реконструиран от Вл. Георгиев, а на другите палеобалкански езици като тракийски, фригийски или македонски. Въпреки това, взети заедно, тези думи показват общи закономерности при отражението на индоевропейските звукове и затова най-вероятно принадлежат на един и същи език, т.е. най-доброто решение за тях засега остава в рамките на „пеласгийската теория“ (Mihaylova 2017).

Още през 1938 г. Георгиев публикува свое разчитане на надписа върху погребалния пръстен от Езерово – най-дългия тракийски надпис. С проблемите на тракийския език обаче се занимава особено активно след 1957 г., когато излиза книгата му *Тракийският език* (Georgiev 1957). Двайсет години по-късно отпечатва най-значимия си труд в областта на древните езици на Балканския полуостров – *Траките и техният език* (Георгиев/Georgiev 1977). Тук той проучва подробно тракийския език въз основа на запазените у античните автори глоси, надписите и ономастичния материал. Успява да даде надеждни етимологии на редица тракийски думи – апелативи и имена. Разграничава тракийския език от дако-мизийския въз основа на фонетични особености и разпределението на местните имена¹¹. Те се различават по отраженията на *ie*. **e* (> дак. *ie*, трак. *e*), на дифтонгите **ew* и **aw* (> дак. *e*, *a*, трак. *eu*, *au*), на сричковите ликвиди и назаля (**r*, **l* > дак. *ri* (*ir*), трак. *ur*(*or*), *ul* (*ol*), **ŋ*, **ŋ* > дак. *a*, трак. *un*). Друга особеност, която отличава дако-мизийската историческа фонетика от тракийската, е, че в тракийския, както и в пеласгийския, е засвидетелствано придвижване на съгласните – явление, оспорвано напоследък от Св. Янакиева (Янакиева/Yanakieva 2012, Yanakieva 2016). Днес разграничаването на тракийски и дакийски език се поддържа в трудовете на Д. Дана (Dana 2003) и А. Мирчева (Мирчева/Mircheva 2017). Вл. Георгиев достига до извода, че албанският е наследник на дако-мизийския. Той изследва подробно и езиковите остатъци от древния македонски, илирийския и фригийския. Въз основа на проучванията на езиковите остатъци от палеобалканските езици изследователят изказва една много важна хипотеза: *още през първото хилядолетие преди н.е. се е създал езиков съюз – явление, характерно и за съвременните балкански езици.*

Трябва да се отбележи, че критиките към метода на реконструкция на древните балкански езици, използван от Вл. Георгиев, са в някои случаи основателни по отношение на факта, че фонетичните закономерности се извеждат въз основа на несигурен в етимологичен план ономастичен материал. Владимир Георгиев е изобретателен и оригинален учен, чието етимологично въображение в някои случаи взема връх, а в други, струва ми се, той си служи съвсем целенасочено с материала, за да подкрепи опреде-

лена своя теза. До този момент обаче не разполагаме с по-добра и сигурна методология за реконструкция на тракийския и другите реликтни палеобалкански езици.

Владимир Георгиев се занимава задълбочено и с проблемите на славянското езикознание. Централни теми на неговите търсения са отношението на праславянския към другите индоевропейски езици, развоят и диалектното му членение. Той смята, че балтославянските езици принадлежат към северната индоевропейска група, а техни най-близки родственици са германските и тохарските езици.

Опирайки се на лингвистични аргументи и математическа логика¹², Вл. Георгиев застъпва тезата, че в праславянския до VIII–IX в. не е съществувал звук *o*, а корелация кратко *a* : дълго *ā* (*Вокалната система в разволя на славянските езици*) (Георгиев/Georgiev 1964). Особено красноречиво доказателство в нейна подкрепа е отражението на общославянската гласна в славянските заемки в гръцки, румънски, фински, германски и в заемките от тези езици в славянски. Още А. Ваян поддържа схващането, че в общославянски фонемата е гласяла *a* в историческата епоха (Vaillant 1950: 107). Ю. Шевельов също смята, че общославянското кратко *a* е съществувало поне до средата на IX в. (Shevelov 1964: 155). Друго убедително доказателство за общославянското *a* са резултатите от ликвидната метатеза. Фонетичен развой $TaRT > TRāT$ е закономерен, докато развитие $ToRT > TRāT$ е трудно обяснимо. Днес славистите си дават сметка, че общоприетите реконструкции за общославянски са анахронични в много отношения. Според датския славист Т. Оландер южнославянските форми се обясняват по-добре, ако приемем, че **a* все още не е преминало в **o* по време на ликвидната метатеза (Olander 2015: 29–30). За разлика от нотацията с *a* в реконструкциите за общославянски форми, приета в *Българския етимологичен речник*, днес славистите и индоевропеистите продължават да използват традиционната нотация с *o*, изхождайки най-вече от съображения от практически характер¹³.

И в края този опит да разгледам от гледната точка на XXI век някои от приносите на Владимир Георгиев в индоевропейското езикознание, бих искала да се обърна към концепцията му за езиковите закони.

Тя е доста близка до младограматическата теза за звуковите закони, някои я определят дори като ултрамладограматическа: „Днес с помощта на структурални и математически принципи ние сме в състояние да докажем, че няма съществена разлика между езикови закони и закони в явленията, които се изследват от т.нар. точни (природни) науки, и то в проти-

воположност на твърдението, което господстваше дълго време, а именно, че фонетичните закони нямали нищо общо с физическите, химическите и изобщо с природните закони. В действителност тези закони принадлежат към една и съща категория. Същината на всеки закон, бил той природен или езиков, е една и съща [...]. И така не съществува никаква качествена разлика между фонетични и природни закони. Има само известна количествена разлика, която се отнася до математическата фреквентност.“ (Georgiev 1981: 20–21, цитирано по превода на Бояджиев/Boyadzhiev 1992: 53).

Тезата за безизключителността на звуковите закони е много оспорвана още от времето на младограматиците, а дискусиите продължават и в наши дни. Известно отстъпление се чувства още у Бертолд Делбрюк, един от видните представители на младограматическата школа. Стефан Младенов, учителят на Вл. Георгиев, също смята, че „тези закони не са нито физически, сир. не се проявяват в достъпния нам свят с абсолютна неизбежност, нито пък са юридически, т.е. не определят какво е позволено и какво не, ние все пак единично тях трябва да следваме в своята работа. Тъкмо историята на въпроса, който ни занимава (за старите германски заемки в славянските езици – бел. моя – Б.М.), показва най-добре, че пренебрежението или незнанието на тия закони подбива цената на всяко лингвистично изследване“ (Младенов/Mladenov 1908: 8).

В знаменитата си книга *Principles of Linguistic Change* Уилям Лабов (Labov 1994: 419–543) дава решение на това привидно противоречие, стигайки до заключението, че съществуват два типа звукови изменения: закономерни звукови промени (младограматическите звукови закони) и *лексикална дифузия*¹⁴ – явление, при което даден звук търпи изменение в част от лексикалния състав на определен език, като изменението постепенно обхваща и други речникови единици, но не и целия речников състав на съответния език. Изменението се разпространява в езика, като обикновено тръгва от една дума и засяга определени категории думи по-бързо, други по-бавно, а някои съвсем слабо или въобще не ги засяга. Тази „избирателност“ на звуковото изменение е обусловена от разнородни фактори, най-вече морфологични и социални.

Владимир Георгиев е от онези учени с невероятен размах, които работят по широк кръг от проблеми. Той не забравя обаче едно от най-ценните неща в науката – създаването на своя школа. Неговите ученици продължават делото му в областта на индоевропейското езикознание, палеобалканистиката, балканистиката, славистиката, българистиката и класическата филология. Те разказват не само за научните му постижения, но и за неговата доблест, честност и морал. За Владимир Георгиев уважението към научните факти винаги е стояло над политическата конюнктура и иде-

ите, „спуснати отгоре“. Научната истина той отстоява в тежки за българското езикознание времена, поемайки сериозни рискове.

БЕЛЕЖКИ / NOTES

¹ Библиографски данни за цитираните трудове вж. в изготвената от Елена Машалова пълна библиография на Вл. Георгиев в сп. *Съпоставително езикознание*, 2008 (XXXIII), № 3, с. 88–139.

² Още в края на XIX в. Йоханес Шмит и Херман Хирт се изказват в полза на два първоначални реда и обясняват сибилантите и африкатите като резултат от палатализация.

³ Вж. подробно у Андерсен (Andersen 2003: 54–58).

⁴ Вж. Чекман/Chekman 1974.

⁵ Вж. по-подробно Михайлова (Mihaylova 2014) също и за много спорните случаи в индо-арийски и арменски.

⁶ Отново възниква въпросът как се развиват палатовеларите */*kj/* в езиците *centum*, тъй като от типологична гледна точка процесът на депалатализация е малко вероятен. Вж. по въпроса напр. Georgiev 1981: 43; Sihler 1995: 152–153. За да избегне това неудобство, Мелчърт отбелязва, че тук не става въпрос за сливане на фонемите */*kj/* и */*k/* чрез изместване назад на артикулацията на */*kj/*, тъй като няма никакво доказателство, че индоевропейските звукове, наричани условно палатали, са били в действителност такива. Предвид факта, че мястото на учленение на фонемата */k/* в древните езици от типа *centum* не е известно, той предполага генерализация на предните велари.

⁷ Подобно твърдение изказва и Мейе (Meillet 1937: 92–93).

⁸ Редица приноси на Вл. Георгиев са цитирани в хетските етимологични речници на Й. Тишлер, Ян Пухвел, както и в най-новия на А. Клухорст.

⁹ Вж. списъка на пеласгийските думи със сигурна или много вероятна етимология у Михайлова (Mihaylova 2017).

¹⁰ Вж. също Beekes 2014: 1.

¹¹ Вж. за дистрибуцията на местните имена приноса на П. Асенова тук (Асенова/Asenova 2018).

¹² Вж. например таблицата, в която Вл. Георгиев (Georgiev 1981: 26) показва с помощта на прости математически операции защо неговата теза за първично общославянско *a* е по-добро решение на проблема, отколкото тезата за първично общославянско *o*.

¹³ По отношение на термините *праславянски* и *общославянски* вж. напр. Оландер (Olander 2015). *Праславянският* се дефинира като последния стадий на славянски преди най-ранната иновация, която не се споделя от всички славянски диалекти (Olander 2015: 26), като кандидат за такава иновация е втората палатализация (loc. cit. 27). *Общославянският* се отнася до славянския диалектен континуум през периода след разпада на славянския праезик (ок. 600 г.) до изпадането на еровете (ок. 1200 г.) За разлика от праславянския, който е специфичен стадий на езика, общославянският включва редица изменения, които засягат всички или повечето славянски диалекти след разпадането на праезика (loc. cit. 29).

¹⁴ В съвременната лингвистика това понятие е актуализирано от Уанг и Чен (Wang, William. 1969. ‘Competing Sound Changes as a Cause of Residue’. *Language* 45: 9–25; Chen, Matthew Y. and Wang, William S.-Y. 1975. ‘Sound Change: Actuation

and Implementation'. *Language* 51: 255–81 – цитирани по Кембъл (loc. cit.). Всъщност негов автор е американският лингвист Уилям Дуайт Уитни.

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

Асенова 2018: *Асенова, П.* Академик Владимир И. Георгиев – необходимо присъствие след повече от век. – Български език, № 1, с. 29–38. [Asenova 2018: *Asenova, P.* Akademik Vladimir I. Georgiev – neobhodimo prisastvie sled poveche ot vek. – Balgarski ezik, № 1, 29–38.]

Бояджиев 1992: *Бояджиев, Ж.* Представителите на френската социологическа лингвистична школа и проблемът за фонетичните закони. – Съпоставително езикознание XVII, № 1, с. 52–55. [Boyadzhiev 1992: *Boyadzhiev, Zh.* Predstavitelite na ffrenskata sotsiologicheskа lingvistichna shkola i problemat za fonetichnite zakoni. Sapostavitelno ezikoznanie XVII, № 1, 52–55.]

Георгиев 1934: *Георгиев, Вл.* Отрицателната заповед в гръцки, латински, български, староиндийски и инюктивът. София, Придворна печатница. [Georgiev 1934: *Georgiev, Vl.* Otritsatelnata zapoved v gratski, latinski, balgarski, staroindiyski i inyuktivat. Sofia, Pridvorna pechatnitsa.]

Георгиев 1957: *Георгиев, Вл.* Тракийският език. София, Издателство на БАН. [Georgiev 1957: *Georgiev, Vl.* Trakijskiyat ezik. Sofia, Izdatelstvo na BAN.]

Георгиев 1958: *Георгиев, Вл.* Исследования по сравнительно-историческому языкознанию. Родственные отношения индоевропейских языков. Москва. Издательство иностранной литературы. [Georgiev 1958: *Georgiev, Vl.* Issledovaniia po sravnitel'no-istoricheskому iazykoznaniiu. Rodstvennyie otnosheniia indoevropеiskikh iazykov. Moskva. Izdatel'stvo inostrannoi literatury.]

Георгиев 1964: *Георгиев, Вл.* Вокалната система в развоя на славянските езици. София. Издателство на БАН. [Georgiev 1964: *Georgiev, Vl.* Vokalnata sistema v razvoaya na slavyanskite ezitsi. Sofia. Izdatelstvo na BAN.]

Георгиев 1977: *Георгиев, Вл.* Траките и техният език. София, Издателство на БАН. [Georgiev 1977: *Georgiev, Vl.* Trakite i tehniyat ezik. Sofia. Izdatelstvo na BAN.]

Мирчева 2017: *Мирчева, А.* Увод в палеобалканистиката. София, ИК НИ ПЛЮС. [Mircheva 2017: *Mircheva, A.* Uvod v paleobalkanistikata. Sofia, IK NI PLYUS.]

Михайлова 2014: *Михайлова, Б.* Очерк по индоевропейска фонетика. София, КОМ. [Mihaylova 2014: *Mihaylova, B.* Ocherk po indoevropеyska fonetika. Sofia, KOM.]

Младенов 1908: *Младенов, Ст.* Старите германски заемки в славянските езици. София, Изд. Ст. Апостолов. [Mladenov 1908: *Mladenov, St.* Starite germanski zaemki v slavyanskite ezitsi. Sofia, Izd. St. Apostolov.]

Откупщиков 1982: *Откупщиков, Ю.* Из истории индоевропейского языкознания (К выходу в свет книги В. И. Георгиева. – Вопросы языкознания, 1982, № 3, с. 19–30. [Otkupshchikov 1982: *Otkupshchikov, Ju.* Iz istorii indoevropеiskogo iazykoznaniiа (K vykhodu v svet knigi V. I. Georgieva. – Voprosy iazykoznaniiа, 1982, № 3, 19–30.)

Риков 1993: *Rikov, G.* Осемдесет и пет години от рождението на акад. Владимир И. Георгиев (16. II. 1908 – 14. VII. 1986). – Български език, № 1, с. 68–71. [Rikov 1993: *Rikov, G.* Osemdeset i pet godini ot rozhdenieto na akad. Vladimir I. Georgiev (16. II. 1908 – 14. VII. 1986). – *Balgarski ezik*, № 1, 68–71.]

Чекман 1974: *Чекман, В.* О рефлексх индоевропейских *к, *g в балто-славянском языковом ареале. – *Балто-славянские исследования*. Москва, Наука, с. 116–135. [Chekman 1974: *Chekman, V.* O refleksakh indoevropskikh *k, *g v balto-slavianskom iazykovom areale. – *Balto-slavianskie issledovaniia*. Moskva, Nauka, 116–135.]

Янакиева 2012: *Янакиева, Св.* Тракийските експлозивни съгласни. – *Thracia*, XX, с. 333–349. [Yanakieva 2012: *Yanakieva, S.* Trakiyskite eksplozivni saglasni. – *Thracia*, XX, 333–349.]

ЭССЯ 1984: Этимологический словарь славянских языков. Вып. 11. Москва, Наука. [ESSIA 1984: *Etimologicheskii slovar' slavianskikh iazykov*. Вып. 11. Moskva, Nauka.]

Andersen 2003: *Andersen, H.* Slavic and the Indo-European Migrations. – In: *Language Contacts in Prehistory. Studies in Stratigraphy* (Current Issues in Linguistic Theory 239). Ed. by Henning Andersen. Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing, p. 45–76.

Beekes 2014: *Beekes, R. S. P.* Pre-Greek. Phonology. Morphology. Lexicon. Leiden/Boston, Brill.

Chadwick 1970: *Chadwick, J.* The Decipherment of Linear B. Cambridge University Press.

Dana 2003 : *Dana, D.* Les Daces dans les ostraca du désert oriental de l'Égypte Morphologie des noms daces. – *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, Bd. 143, 166–186.

GED 2010: *Beekes, R. S. P., L. van Beek.* 2010. Etymological Dictionary of Greek. Leiden/Boston, Brill.

Georgiev 1941: *Georgiev, V.* Vorgriechische Sprachwissenschaft. Erste Lieferung. – В: Годишник на СУ, Историко-филологически факултет, т. 37. [– In: *Godishnik na SU. Istoriko-filologicheski fakultet*, t. 37.]

Georgiev 1945: *Georgiev, V.* Vorgriechische Sprachwissenschaft. II Lieferung. – Годишник на СУ, Историко-филологически факултет, т. 41. [– In: *Godishnik na SU. Istoriko-filologicheski fakultet*, t. 41.]

Georgiev 1949 : *Georgiev, V.* Le déchiffrement des inscriptions minoennes. – В: Годишник на СУ. Историко-филологически факултет, кн. 4. Езикознание и литература, т. 45. [– In: *Godishnik na SU. Istoriko-filologicheski fakultet*, 4. Ezi koznanie i literatura, t. 45.]

Georgiev 1950 : *Georgiev, V.* Inscriptions minoennes quasi-bilingues. – Годишник на СУ. Историко-филологически факултет, кн. 4. Езикознание и литература, т. 46. [– In: *Godishnik na SU. Istoriko-filologicheski fakultet*, 4. Ezi koznanie i literatura, t. 46.]

Georgiev 1955a: *Georgiev, V.* Lexique des inscriptions créto-mycéniennes. София, Издателство на БАН. [Sofia. Izdatelstvo na BAN.]

Georgiev 1955b: *Georgiev, V.* Supplément au lexique des inscriptions créto-mycéniennes. – Годишник на СУ, т. 51–1, п. 1–36. [– In: *Godishnik na SU*, т. 51–1, п. 1–36.]

Georgiev 1956a: *Georgiev, V.* Second supplément au lexique des inscriptions créto-mycéniennes. – Годишник на СУ, т. 51–1, п. 39–84. [– In: *Godishnik na SU*, т. 51–1, п. 39–84.]

Georgiev 1956b: *Georgiev, V.* La koïne créto-mycénienne. – *Études Mycéniennes*. Ed. M. Lejeune, Paris.

Georgiev 1963: *Georgiev, V.* Les deux langues des inscriptions crétoises en linéaire A. – *Linguistique balkanique*, VII, № 1.

Georgiev 1966: *Georgiev, V.* Introduzione alla storia delle lingue indoeuropee, Edizioni dell'Ateneo. Roma.

Georgiev 1975: *Georgiev, V.* Die Entstehung der indoeuropäischen Verbal-kategorien. – *Linguistique balkanique*, XVIII, s. 5–56.

Georgiev 1981: *Georgiev, V.* Introduction to the History of the Indo-European Languages. Sofia, Izdatelstvo na BAN.

Kortlandt 1978: *Kortlandt, Fr.* I.-E. palatovelars before resonants in Balto-Slavic. – In: *Recent developments in historical phonology (Trends in Linguistics, Studies and monographs 4)*, The Hague, 237–243.

Labov 1994: *Labov, W.* Principles of Linguistic Change: Internal Factors. Volume 1. Cambridge, Mass., Blackwell.

Lejeune 1966: *Lejeune, M.* Vladimir Georgiev, Introduzione alla storia delle lingue indoeuropee – *Revue des études anciennes*, LXVIII, p. 397–400.

Matasović 2008: *Matasović, R.* Poredbenopovijesna gramatika hrvatskoga jezika. Zagreb, Matica hrvatska.

Meillet 1935: *Meillet, A.* V. Georgiev – Das Verbot im Griechischen, Lateinischen, Bulgarischen, Altindischen und der Injunktiv. – *Bulletin de la Société linguistique de Paris.*, XXXVI, c.-r. 24.

Meillet 1937: *Meillet, A.* Introduction à l'étude comparative des langues indoeuropéennes. Paris, Hachettes.

Melchert 2012: *Melchert, H. C.* Luvo-Lycian Stops Revisited. – In: *The Sound of Indo-European 2. PAPERS ON INDO-EUROPEAN PHONETICS, PHONEMICS AND MORPHOPHONEMICS*. Eds. Roman Sukač & Ondřej Šefčík. München, Lincom, p. 206–218.

Mihailova 2017: *Mihailova, B.* The Pre-Greek Substratum Revisited. – In: *Etymology and the European Lexicon. Proceedings of the 14th Fachtagung der Indogermanischen Gesellschaft, 17–22 September 2012, Copenhagen*, Eds. Simmelkjaer Sandgaard Hansen, Bj.; Nielsen Whitehead, B.; Olander, Th.; Olsen, B. A. Wiesbaden, Reichert Verlag, p. 307–317.

Olander 2015: *Olander, Th.* Proto-Slavic Inflectional Morphology: A Comparative Handbook. Leiden/Boston, Brill.

Pedersen 1900: *Pedersen, H.* Die gutturale im Albanesischen. – *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung*, 36, s. 277–340.

Poultney 1968: *Poultney, G.* Introduzione alla storia delle lingue indoeuropee. By VI. Georgiev. – *Language*, 44, № 2, p. 334–343.

Rikov 1986: *Rikov, G.* The Indo-European *ex*-Conjugation and the Origin of the Proterodynamic Verb Inflection. – *Linguistique Balkanique* XXIX, № 1, p. 19–58.

Rikov 1987: *Rikov, G.* The Indo-European *ex*-Conjugation and the Origin of the Proterodynamic Verb Inflection. – *Linguistique Balkanique*, XXX, № 4, p. 209–245.

Shevelov 1964: *Shevelov, G.* A Prehistory of Slavic: The Historical Phonology of Common Slavic. Heidelberg, Carl Winter.

Sihler 1995: *Sihler A.* New Comparative Grammar of Greek and Latin. Oxford University Press.

Vaillant 1950: *Vaillant, A.* Grammaire comparée des langues slaves. t. 1. Phonétique. Paris, Klincksieck.

Yanakieva 2016: *Yanakieva, S.* Thracian Plosive Consonants. II. The Glosses. – In: *Studia Classica Serdicensia* V, p. 512–518. София, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“. [Sofia, Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“.]

✉ Доц. д-р Биляна Михайлова

Катедра по общо, индоевропейско и балканско езиковедие
Факултет по славянски филологии, СУ „Св. Климент Охридски“
бул. „Цар Освободител“ 15, 1504 София

✉ *Assoc. Prof. Bilyana Mihaylova, PhD*

Department of General and Indo-European Linguistics
Faculty of Slavic Studies, Sofia University “St. Kliment Ohridski”
15, Tzar Osvoboditel Blvd., 1504 Sofia